CĂRŢI VECHI ŞI ÎNSEMNĂRILE DE PE ELE DIN SATUL RÂU ALB DIN COMUNA BĂRBULEŢU – DÂMBOVIŢA

GRIGORE HARALAMBIE MIRCESCU
MIHAI GABRIEL POPESCU

Aşezat în nordul comunei Bărbuleţu[1], satul Râu Alb îşi are istoria sa legată de a râului ce-l străbate de la un capăt la celălalt. Este menţionat ca hidronim în harta stolnicului Constantin Cantacuzino[2] la 1713, pentru ca apoi să apară ca hotar[3], iar în anul 1733, decembrie 7 să fie atestat ca toponim[4].

Satul este străjuit de vârfurile Giurcu[5], Predeal, Ogrezea, Piscul lui Drăgoi, iar punctele Valea Noroaielor, Râpa Roşie, Vârful lui Iacob constituiau locuri de întâlnire dintre cetăţenii de aici, râurenii, cu cei din Bărbuleţu, Pietrari, Runcu, Cucuteni, Voineşti pentru schimbul de produse[6].

Poate de la aceste întâlniri orgnizate înainte de anul 1800 şi-au cumpărat strămoşii locuitorului Ion Dumitrache din Bărbuleţu o pereche de opinci metalice[7]. Sat moşnenesc, aici s-au găsit nenumărate acte domneşti, de danii din anii 1574, 1634, 1646, 1673 etc., ca şi foi de dotă, vânzări-cumpărări scrise de localnici sau de dieci din Târgovişte, Bucureşti, Săteni-Aninoasa etc.[8]. Pe raza satului sunt o serie de monumente istorice importante prin vechimea lor cât şi prin arhitectură. Biserica actuală sfinţită în anul 1853, construită în locul unei bisericuţe de lemn care a fost locaş de cult între anii 1780-1853, a fost deservită de un şir de preoţi localnici printre care se cuvine să menţionăm pe Nicolae Popescu-Duhovnicu (1800-1869), cel care va scrie în sat foi de zestre, zapise, testamente. De la el s-au păstrat câteva însemnări:

a) Pe un penticostar din anul 1805: „Să se ştie de când au fugitu Domnul din Bucureşti şi au mers... şi au venit muscalii, cei dea rânduială şi pentru ca să se ştie 1828, mai[9].

b) „să se ştie de când s-au cutremurat pământul al doilea anu după venirea muscalilor. Muscalii cei dea doua oară cându au otrăvitu pe grofu Do... baronu de au muritu. Şi tot atunci între acelu cutremur sau surapatu multe case şi sobe şi cuptoare şi biserici sau prăpăditu de totu. Din care cutremuru sau surapte şi multe case la – ... vleatu 1829, sept. 13, la 7 ceasuri din noapte la cântarea cocoşilor cea dea doua oară şi au scris eu robul lui Dumnezeu preotul popa Nicolae Popescu din Râul Alb ca cine se pricinui să aibă cu ce se va îndrepta că mâna putrezeşte dacă va muri iar slova rămâne în veci pe această sfântă molitvenic al sfinţiei sale popa Nicolae, 1829, sept. 13".

c) Pe o Evanghelie din anul 1760 lasă această însemnare ce ţinea loc de cronică şi „proces verbal": „Să se ştie de când sau şindrilit sfânta biserică din satul Râul Alb al doilea după clădirea cu şindrilă de bradu în leatu 1836, aprilie 11, cu silinţa a popii Nicolae sin diaconul George şi cei ce vrutu bine a voi ca să ajute au primit de la pravoslavnicii creştini şi prin toată răspunderea dă... de bani prin mâna popii Nicolae. Au ajunsu lei 511 până la sfârşitul şi cu 2 cruci de fe(ru) în totu aceşti bani, pentru ca să se ştie necineva de pricinuirea să aibă cu ce se va îndrepta, că ştiut este că mâna putrezeşte... etc, 1836, aprilie 11".

Tot pe această carte, pe fila albă pusă la legat a însemnat: „Să se ştie de când sau legatu această Sfântă Evanghelie a satului Râul Alb din plaiul Dâmboviţei judeţul Dâmboviţa de un părinte călugăr, anume Neceta de la Mănăstirea Dealului Târgovişte, la anul 1836, noiembrie 13, sau datu pentru legatu acestei Evanghelii 30 lei". Tot pe aceiaşi, cu mare durere însemnează: „De când au murit şi sau mutatu fimeu Mareşu sinu pop(a) Nicolae *Duhovnicul* din satul Râul Alb de vărsatu... şi era de ani 21. 1841, noiembrie 13. Eu popa Nicolae Duhovnicul"

În sat au existat multe cărţi (peste 50), tipărite cu literă chirilică între anii 1750-1857, patruzeci dintre acestea fiind religioase, unele proprietatea parohiei, altele, proprietatea unor localnici. Se poate să fi fost mai multe exemplare, unele dintre ele pierzându-se. Astfel, nu este de conceput ca la cele două biserici (cea de lemn şi actuala) să nu fi fost cartea APOSTOLUL! care desigur s-a pierdut. Catagrafia din 1810 constată că biserica din Râul Alb avea: „Podoabele, veşmintele şi cărţile toate[10]. Avem date certe de existenţa în sat a numai unui singur exemplar din Calendarul pe 140 de ani[11], sau a unei Alexandrii[12], un exemplar din *Vieţile Sfinţilor* ediţie veche, care fusese la Râul Alb, ajunsese în urmă cu aproape 80-90 de ani la un monah de la schitul Peştera Ialomicioarei.

Cărţile care au fost şi sunt pe raza satului din perioada menţionată sunt

tipărituri cunoscute. Cele fără foaia de titlu au fost identificate după unele studii competente apărute[13], la altele, cu aproximaţie, prin analogie. Astfel, din *Cazania de la Râmnic*, 1782, nu se mai păstrează decât trei file (sfârşitul cazaniei de la tăierea împrejur a Domnului). Puţine dintre aceste cărţi s-au păstrat în întregime, cuprinse între tăbliile de lemn, acoperite cu piele, prinse în catarame de fier, deşi au vârsta între 100-250 de ani.

Provin din cel puţin şase centre tipografice (oraşe) şi unsprezece tipografii. În frunte stau Bucureştii (Mitropolia, Eliad, A. Pann), urmându-i Râmnicul, Braşovul şi Sibiul (Georgie de Klozius – *Bucoavnă pentru învăţătura pruncilor*, fără an; şi, Ion Bart, *Penticostarion*, 1805), Buzăul şi altele.

Ca limbă, toate sunt scrise în limba română cu excepţia a trei lucrări:

1) „Dialog în trei limbi" (rusă, română, turcă) de Anton Pann, în tipografia lui Anton Pann, Bucureşti, 1848;

2) „Bucoavna" amintită mai sus, de la Sibiu, în care, ca o reminiscenţă a întrebuinţării limbii greceşti în slujba bisericească, după răspunsurile la liturghie în româneşte se dau şi în limba greacă;

3) „O altă bucoavnă" format 19,5/11,5 cmm. păstrându-se de la pag. 7-76 unde este sfârşitul, tot cu paginaţia arabă ca şi precedenta în care răspunsurile se dau tot în cele două limbi, dar aici prima este cea grecească.

Cea mai veche dintre aceste cărţi este *Octoihul* tipărit în 1750 la Râmnic, păstrând şi prima filă cu stema bourului Moldovei alături de cea a Ţării Româneşti, acvila cu crucea în cioc. Exemplarul nostru era în anul 1762 în satul Ciocoveni din judeţul Ilfov, împreună cu alte şapte cărţi: „tot româneşte pre înţeles", dăruite bisericii de acolo de ctitorul ei, fost mare şătrar, Nicolae Obedeanu care ştia că trecuse vremea limbilor greacă şi slavonă de a mai dăinui în biserica poporului român şi că venise timpul ca la îndemâna credincioşilor să stea cărţile ce se traduseşe şi tipărise în limba lor, limba ROMANA. Spiritul de danie era adânc înrădăcinat la această familie: biserici miluite, fete sărace înzestrate, robi sloboziţi, etc.[14]. Dar cartea nu a rămas mult timp la ctitoria Obedeanului în Ciocoveni ci, trece într-un sat în Ialomiţa, poate nu departe de Borcea, la ereul Grigoria, om cult după cum se vede din caligrafia şi felul cum datează o însemnare ce o face pe marginea de jos a mai multor file a acestui „samoglasnic" cum îi spune el[15]. Acesta avea un cunoscut „un cumătru" la munte, în satul Bărbuleţu unde ştia şi hramul bisericii, păstrat şi astăzi, şi dă această carte întărită cu adeverinţă de primire, şi cu obligaţia de a se pomeni un pomelnic

al familiei având în frunte pe soţia sa răposată. Însemnarea este datată numai cu anul 1770, dar credem că era după luna aprilie când o delegaţie din Moldova şi alta din Ţara Românească, între care şi Cezarie viitorul episcop cărturar la Râmnic, erau în vizită la ţarina Rusiei, Ecaterina a II-a. De la satul vecin cu Râul Alb, Bărbuleţ, ocazia ca acest *Octoih* să treacă un deal, a fost faptul că primii preoţi, aşa cum rezultă din documente, au fost originari din Bărbuleţu, alţii au slujit aici înainte de anul 1810.

Donaţia Obedeanului făcută în anul 1726[16], trecută prin regiunea de baltă şi Bărbuleţ a servit bisericii din Râu Alb până la prima ediţie cu litere latine.

A doua carte, în ordinea vechimii, e *Sf. Evanghelie*[17], tipărită în anul 1760 la Bucureşti.

Şi această carte face o plimbare interesantă, după cum reiese din însemnări[18]. Din Bucureşti ajunge la popa Mihalcea din Micopeani (?). Acesta o dă „pă sărindar" unui fost egumen al schitului Aluniş „Kir Luca Iermonahul" care în 1764 era decedat, cartea rămânând fiului său Vasile, care o vinde unui fost mare şătrar Alecsandri. La rândul său, acesta o dă bisericii din Caleciu (c) ctitoria sa în anul 1765. Toate aceste sate trebuie să fie în părţile Buzăului, schitul Aluniş existând prin 1775 în Sud (judeţul) Saac.

Popa Stefanov are un scris caligrafic, artistic, ştia şi limba slavonă în care scria ultimele cuvinte: „şi am scris eu păcătosul".

Prin 1793 era la Drajna sud Saac hirotonit un preot Ion originar din Bărbuleţ. Acesta, în 1810, având vârsta de 70 de ani a fost mutat prin dispoziţiile Mitropolitului Dositei, de la Drajna la Bărbuleţ. El ar fi putut aduce această *Evanghelie* la Bărbuleţ, iar de acolo, uşor, a putut trece la satul vecin Râu Alb, ca şi alte cărţi.

Evanghelia ieşită din teascurile din Bucureşti, după ce trecuse pe la Micopeani, Schitul Aluniş, Caleciu, Drajna, Bărbuleţ, ajunge a fi, desigur înainte de 1836 „Evanghelia satului Râu Alb, Plaiul Dâmboviţa, judeţul Dâmboviţa". Niceta, monahul de la Mănăstirea Dealului a lăsat în Râu Alb prin legătura sa ce o face acestei *Evanghelii*, cea mai artistică lucrare din câte avem[19].

Un *Triod*[20] păstrat de la pag. 19-422 unde e sfârşitul lui, purtând caracteristicile tipăriturilor râmnicene de la sfârşitul secolului al XVIII lea (poate 1761 când e tipograf Constantin Atanasievici şi urmaşul lui alt preot Constantin, nume apărute în gravuri) poartă pe scoarţa sa de lemn primul catalog al şcolarilor din satul Râu Alb[21]. Primul elev, din cei şase înscrişi, Serban va ajunge în anul 1853 logofătul

satului, iar al doilea, fiind feciorul cronicarului, acelaş preot al satului şi poate şi învăţătorul lor, pe nume Mareş, peste doi ani (având 21 de ani) va muri „de vărsat" după altă însemnare a nefericitului tată[22].

Mineiul mare, antologhionul[23] se păstrează de la pag. 2-565. După slujbele celor 12 luni se fac trimiteri la „slujbele de obşte ce se cântă la unul şi la mulţi sfinţi". Sinaxarul Sf. Grigore Decapolitul are o mare extindere, 11 foi, pentru importanţa ce i se dă la Râmnic unde trebuie să fie tipărit în 1766. Cel care desparte în trei şi leagă această carte este un alt călugăr care la 12 mai 1851 era la Râu Alb. El se recomandă ca „maistorul de multe ştiinţe, fost cântăreţ al mănăstirii Cozii, monah"[24].

Acest Varlaam a fost monah la mănăstirile Cobia, schitul Stânişoara şi Cozia între anii 1842-1860. Cunoştea meşteşugul psaltichiei şi al legatului cărţilor. Lega prin sate şi lăsa însemnări. Între 1848-1851 a fost monah apoi şi cântăreţ la mănăstirea Cozia. În anul 1851 mai, 12 când face însemnare, trebuie să fi fost de curând venit de la Cozia.

Ceaslovul este cel mai bine reprezentat în sat: trei exemplare format mare şi opt format mic. Cele mari şi patru din cele mici au fost găsite la biserică, restul au circulat prin sat ca proprietate ale diferiţilor cetăţeni. Ceasloavele mari: unul din care se păstrează 127-616, format 21/16 cm. tipărit la Braşov în anul 1806, altul la Bucureşti în anul 1830, dintral treilea, cu unele însemnări, din anul 1818 referitoare la Râu Alb, mai vechi decât celelalte, păstrându-se doar câteva file.

Ceasloavele mici, format 17-18/10-11 cm. în scoarţe de lemn, acoperite în piele cu catărămi de fier, tipărite între anii 1831-1837, toate poate la Braşov. Unul poartă foaia de început cu: „Ceaslov tipărit acu întru acest chip... Braşov, 15 iunie, 1837. S-au tipărit în tipografia lui Ioan Gätt". Toate ceasloavele acestea format mic vor fi folosit şi ca abecedare la primii şcolari din satul Râu Alb în anul 1839.

Molitvenicul vechi e reprezentat în sat prin două exemplare. Cel mai vechi este un molitvenic mare, format 20/17 cm, păstrându-se pag. 142-464, foarte puţin utilizat, provenind de la Pucioasa[25]. Al doilea exemplar de „Molitvenic bogat" tipărit la Bucureşti în anul 1819 (se păstrează de la pag. 1-329) poartă însemnarea cronicarului satului, preotul Nicolae Popescu – *Duhovnicul* referitoare la cutremurul din 13 sept. 1829.26

Pe lângă aceste cărţi vechi, în sat au fost amplasate o serie de cruci, în diferite puncte ale satului, unele din anul 1801 şi 1849, contribuind la importanţa istorică a localităţii.

NOTE

1) Ileana Gr. Mircescu, Mihai Gabriel Popescu, *Un hrisov domnesc inedit din sec. al XVI lea* în, „Scripta Valachica“, Târgovişte, 1973, p. 163-168.

2) Alexandru A. Popescu-Runcu, *Documente cartografice pentru judeţul Dâmboviţa* în „Graiul Dâmboviţei“, nr. 1-2, ian.-feb., 1937, Târgovişte, p. 21; Conform Constantin C. Giurescu. *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino* în „Revista de istorie“, 13, (1943), p. 1-28.

3) George Potra, *Tezaurul documentar al judeţului Dâmboviţa 1418-1800*, Bucureşti, 1972, p. 598-599.

4) *Ibidem*, p. 627.

5) Cristian M. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *Unde a fost Podul lui Giurcă sau al Giurcului?* în, „Valachica“, nr. 10-11, 1978-1979, p. 675-679.

6) Mihai Gabriel Popescu, *Satul Râu Alb – pagini la o monografie* în, „Dâmboviţa“, anul I, nr. 198, marţi 8 oct., 1968.

7) Valeriu Berbecaru, *O pereche de opinci de fier descoperite în judeţul Dâmboviţa* în, „Valachica“, vol. I, 1969, p. 247-249.

8) Alexandru A. Popescu-Runcu, *Catagrafia judeţului Dâmboviţa la anul 1810*, Tipografia „Viitorul“, Târgovişte, 1936, p. 23.

9) Informaţia este exactă că în perioada 1828 mai 1834 aprilie are loc ocuparea Ţării Româneşti de armatele ruse, domnul Grigore al IV lea Ghica este nevoit să părăsească capitala şi tronul.

10) Alexandru A. Popescu-Runcu, *op. cit.*

11) *Calendarul cu paschalia* (1816-1940), Buda (?)

12) *Alexandria*, 1824.

13) Ion Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche (1508-1830) tom II*, Buc., 1910; Daniela Poenaru, *Contribuţii la Bibliografia românească veche*, Târgovişte, 1973.

14) Pe *Octoih* este însemnarea Obedeanului: „Cărţile ce s-au dat bisericii noastre din Ciocoveni, anume felul cărţii: 1762: 1 o sfântă evanghelie, 1 un apostol, 1 un liturghier, un mineiu, un triodu, un penticostaru, un octoih, un strastier; Aceste cărţi sau luat tot româneşte pă înţeles domnealui: Pan Nec(U)lae Obedan biv vel şătrar, dândusă sfintei biserici ce mai sus sau zisu pentru pomenirea dumnealui şia neamului dumnealui. ss. Nic. Obed. biv. vel. şătrar.

15) „ceastă sfântă şi dumnezeiască carte ce să cheamă samoglasnic... cu

toată orânduiala iaste a Sfinţiiei sale părintelui din sud Ialomiţa şi l-au dat la sfânta biserică de la satul Bărbuleţul... hram prea sfânta născătoare de dumnezeu adormirea ca să se pomenească sfinţia sa ereul Grigore, Dobra presbitera, răposata,... Şi această sfântă carte sa dat prin adeverinţă cumătrului sfinţiei sale popii Oprii din satul Bărbuleţ în zilele Ecaterinei Alexevici şi fiul ei Pavel Petrovici, leat 1770"

16) Biblioteca parohiei Râul Alb, fond carte veche, *Octoih,* inv. 289

17) *Idem, Evanghelia,* inv. 290

18) „Această sfântă şi dumnezeiască Evanghelie fiind luată de răposatul tata Kir Luca Iermonahul pă sărindar de la popa Mihalcea ot Micopeani (?) o au dat fratelui popa Vasile şi am scris ca să, se ştie. 1764, mai, 25, ss. popa Stefanov:

A doua însemnare: „Această sfântă şi dumnezeiască Evanghelie o au cumpărat dumnelui Alecsandri bi vel şătrar de la fratimieu Popa Vasile Kir Luca Iermonahul Proegumânul Alunişeiului şi au dat-o bisericii dumnealui ot Caleciu (?) pentru a du misale pomenire, martie, 4, 1765. Şi am scris eu păcătosul acesta în slavoneşte ss. popa Stefanov".

19) Însemnarea ce o lasă preotul Nicolae Popescu-*Duhovnicul* pe Evanghelie, în 1836, noiembrie, 13, textul în prezentul.

20) Biblioteca Parohiei Râu Alb, fond carte veche, *Triod,* înv. 294

21) „1839, Ghenare, 11, Să se ştie decându am strânsu copiii la şcoală la luna lui Ghenarie:

1 Au venit Şerban la şcoală

2 Au venit Mareşi sinpo (pa) Nicolae la şcoală

3 Au venit Gheorghe sin piţigoi

4 Au venit Nicolae la şcoală sin Stan

5 Au venit Radu V. Gogu

6 Au venit" (aici e ruptă foaia de hârtie pusă la legatul cărţii – tăblii – de lemn îmbrăcată în piele).

22) Însemnarea pe Evanghelie a preotului Nicolae Popescu-*Duhovnicul* în anul 1841, noiembrie 13, textul însemnării în prezentul.

23) Biblioteca parohiei Râu-Alb, fond carte veche, *Antologhion,* inv. 291

24) „Din porunca sfinţiei sale Părintele Marin Grosu s-au legat acest mineiu mare, despărţindu-se în trei de mine maistorul de multe ştiinţe, 1851, mai 12". ss. Varlaam, monah, fost cântăreţ mănăstirii Kozii".

25-26 Însemnare a preotului Nicolae Popescu-*Duhovnicul,* 1829.

DES LIVRES ANCIENS ET LEURS NOTES DU VILLAGE RAUL ALB - LA COMMUNE BARBULETU

– Résumé –

Les auteurs écrivent brièvement l'histoire du village Râul Alb. Puis on presente les notes des livres anciens qui racontent les importants événements historiques, culturels, météorologiques, etc. Il s'agit des livres anciens connus, religieux, mais aussi laïques. Pour le chercheur scientifique de l'histoire de la région Dâmboviţa ils constituent une bonne source d'informations.